

جایگاه عفاف در سیره حضرت زهرا (سلام الله علیها)

نرگس اوژند¹

چکیده

موضوع مورد بحث، عفاف در رفتار در حیطه ی حجاب و پوشش است عفت به معنای پاکدامنی و حفظ حریم شخصی است. این واژه معمولاً به رفتارها و نگرش هایی اشاره دارد که نشان دهنده احترام به خود و دیگران است. عفت می تواند در جنبه های مختلف زندگی، از جمله رفتار، کردار، پوشش و نگاه نمود پیدا کند. زنان با الگویی از آن حضرت در رعایت حجاب و عفاف و پوشش کامل و داشتن رفتاری به دور از خودآرایی و خودنمایی، می توانند آرامش و آسایش و امنیت خود، خانواده و جامعه را به ارمغان بیاورند و از گسیختگی بنیان خانواده جلوگیری کنند و مانع بسیاری از فتنه ها که ریشه در عدم رعایت و حفظ حریم عفاف دارد، گردند.

شخصیت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) اسوه و الگویی تمام و کمال برای زنان عفیف و فاضل است این بانوی نمونه جهان، چه در زمان حیات پدر بزرگوارشان و چه پس از رحلت ایشان، همواره در عرصه های سیاسی و اجتماعی حضور فعال داشتند و از حریم دین و ولایت پاسداری می کردند؛ حضرت زهرا (سلام الله علیها) در رفتار و گفتار خود همواره از عفت و احترام به دیگران پیروی می کردند و همچنین به حجاب و پوشش اسلامی اهمیت زیادی می دادند و این امر نشان دهنده توجه ایشان به عفت و پاکدامنی بود و این ویژگی ها را به عنوان الگو برای دیگران قرار می دادند.

واژگان کلیدی: حضرت زهرا (سلام الله علیها)، حجاب و عفاف، زنان، پوشش، کردار

¹ شهرستان بم طلبه سطح دو، مدرسه فاطمه الزهرا (س)

مقدمه

عفاف و حیا و پوشش از نامحرم یکی دیگر از مولفه های مهم هویت جنسیتی زنانه نزد حضرت زهرا (سلام الله علیها) است که می تواند به مثابه الگوی رفتاری زنان طرح و تبیین شود. مسأله عفاف یکی از جنجالی ترین مسائل دنیای دیروز و امروز است، در صورتی که پوشش اسلامی را باید در مجموع ابعادش مورد تجزیه و تحلیل قرار داد که با توجه به مجموع، به نفع زن و جامعه است و نه تنها دست و پا گیر نیست و تضادی با آزادی ندارد، بلکه زنان در عین حفظ پوشش اسلامی، می توانند برترین فعالیت های اجتماعی را داشته باشند، و درچارچوب آزادی های صحیح و مقبول، از حق آزادی خود بهره مند گردند. زنان به عنوان نیمی از افراد جامعه نقش مهمی در ایجاد و گسترش عفت، پاکدامنی و اخلاق در بین جوامع بشری دارند. به طوری که سلامتی فکری و روانی زنان سلامتی نیمی از جمعیت هر جامعه را شامل می شود که در صورتی که خلاف این باشد سلامتی نیم دیگر را نیز به خطر می اندازد. اما متأسفانه ما روز به روز شاهد نامناسب پوشش زنان و بدحجابی و بی حجابی در جامعه اسلامی خود هستیم. اگر زنان در زندگی روزمره خود و در کوچه و خیابان و محل کار و تحصیل احساس امنیت نکنند و همواره در ترس و دلهره باشند به تدریج دچار اضطراب می شوند و از نظر روحی و جسمی ضربه می بینند. در صورتی که می دانند در بسیاری از موارد مسائل ایجاد شده برای آنها ناشی از بدحجابی و بی حجابی آنان نشأت می گیرد ولی عطش آنها به خود نمایی مانعی در برابر حفظ حجاب آنها قرار می گیرد و به تبع آن خطر برای آنها فزونی می یابد. طرح مسئله حجاب در جامعه و مطرح نمودن شیوه و روش حضرت فاطمه (سلام الله علیها) می تواند تلنگری برپیکره ی پيله بی حجابی و بدحجابی زنان جامعه باشد.

کتاب هایی در این زمینه نوشته شده است مثل کتاب جلوه های رفتاری حضرت زهرا (سلام الله علیها) به تالیف عذرا انصاری که به بیان گوشه ای از رفتار های این حضرت اشاره کرده است و همچنین کتاب خلق و خوی فاطمه اثر علی اکبر کلانتری که به معرفی کلی و اجمالی شخصیت آن حضرت پرداخته است و همچنین مقالات زیادی در این زمینه وجود دارد مثل مقاله عفاف و حجاب در سیره حضرت زهرا (سلام الله علیها) از فرح ناز شهروزی که در آن به حجاب و عفاف حضرت زهرا (س) در سیره عملی پرداخته است و مقاله نقش حجاب و عفاف حضرت فاطمه (سلام الله علیها) به عنوان عامل مهم روانشناسی اسلامی در ارائه الگوی کامل تحکیم بنیان خانواده اثری از مصطفی رجایی که به نقش حجاب و عفاف حضرت فاطمه در ارائه الگوی کامل تحکیم بنیان خانواده پرداخته است اما این مقاله به طور خاص جایگاه ابعاد عفاف را با توجه به سیره حضرت زهرا (سلام الله علیها) مورد بررسی قرار داده است.

از آنجا که حضرت فاطمه (سلام الله علیها) سیده نساء العالمین است و در طول زندگی اندک خود، از نقش آفرینی و حضور در میدان های سیاسی-اجتماعی در مواقع ضرورت دریغ نداشت بنابراین هدف ما از نوشتن این مقاله بررسی جایگاه ابعاد عفاف در زندگی حضرت زهرا (سلام الله علیها) می باشد. برای بررسی دقیق این موضوع، عفاف به سه بخش؛ عفاف در پوشش، عفاف در گفتار و عفاف در کردار تقسیم می شود.

مفهوم شناسی

عفاف

عفت در لغت، خودنگهداری و پدیدآمدن حالتی برای نفس و جان آدمی است که به وسیله آن از غلبه و تسلط شهوت جلوگیری می شود و اصلش بسنده کردن در گرفتن چیز اندک است. و طلب عفت و پاکدامنی و بازایستادن از حرام، استعفاف نام دارد.²

عفت در اصطلاح اخلاق، به معنی خویشتن داری در برابر تمایلات افراط گونه نسبت به لذت های مادی و نفسانی، که نقطه مقابل شهوت است، گفته می شود و باید قوه شهوت در خوردن و آمیزش جنسی، مطیع عقل باشد و از چیزی که عقل و شرع نهی کرده، اجتناب نماید و این حد اعتدال در شرع، ستوده شده است.³

شهید مطهری (رحمت الله علیه) در تعریف عفاف می فرماید:

عفت، حالت نفسانی است به معنی رام بودن قوه شهوانی تحت حکومت عقل و ایمان.⁴

امام علی (علیه السلام) درباره حقیقت عفت می فرماید:

اصبر عن الشهوة عفه ؛ عفت، مقاومت در برابر شهوت هاست.⁵

خداوند در قرآن می فرماید:

² راغب اصفهانی، المغردات فی غریب القرآن، ج 1، ص 339

³ سید جوادی، دایره المعارف تشیع، ج 11، ص 310

⁴ مطهری، تعلیم و تربیت، ص 150

⁵ آمدی، غررالحکم، ج 1، ص 106

«... يَحْسِبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ...»^۶؛ از شدت خویشتن داری فرد بی اطلاع آنها را توانگر می پندارد. عفت به معنای خویشتن داری از اظهار نیاز.

همچنین در جایی دیگر می فرماید:

«... وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ...»^۷؛ و آن کس که توانگر است باید از گرفتن اجرت سرپرستی خودداری ورزد. (عفت به معنای قناعت)

برترین بانوی جهان

ارزش انسان ها مسلماً یکسان نیست، بعضی افراد از مقرب ترین فرشتگان الهی برترند و بعضی از درنده ترین حیوانات پایین تر، و آنچه به این انسان ارزش می دهد بر اساس معرفی قرآن و اسلام همان علم و ایمان تقوی و ملکات فاضله انسانی است. با توجه به این معیار ها بانوی اسلام فاطمه زهرا (سلام اله علیها) برترین زنان جهان معرفی شده است. در روایات فراوانی که در منابع معروف اهل سنت آمده تصریح شده است که فاطمه زهرا (سلام الله علیها) افضل زنان جهان بود، این سخنی است که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) آن را به تعبیرات مختلف بیان فرموده است که یکی از این روایات عبارت اند از: برترین زنان بهشت خدیجه دختر خویلد، فاطمه دختر محمد، مریم دختر آل عمران و آسیه دختر مزاحم (همسر فرعون) می باشند.^۸

حضرت فاطمه (سلام الله علیها) بانویی است که توانست در دوران جاهلیت به خوبی ثابت کند زن همچون مرد می تواند دارای شان و مقام انسانی باشد و جایگاه والایی در جامعه داشته باشد. حضرت فاطمه (سلام الله علیها) اسوه خوش رفتاری، پاکدامنی و عفاف در بین زنان جهان است. کسی که به معنی واقعی عفاف و حیا در رفتارش تجلی دارد و باعث افتخار جامع اسلامی است. حضرت فاطمه (سلام الله علیها) علاوه بر داشتن حجاب در مواقع لزوم در اجتماع حضور می افتند و در امور سیاسی و فرهنگی در مواقع بحرانی سخن می گفتند.

پس بر زنان جوامع اسلامی این امر ضروری است تا نگاهی به زندگی این بانوی بزرگوار بیاندازند تا متوجه شوند که ایشان چگونه با حفظ هویت و وقار و متانت در جامعه حضور یافته اند و ایفای نقش داشته اند.

^۶ سوره بقره، آیه ۲۷۳

^۷ سوره نساء، آیه ۶

^۸ مکارم شیرازی، زهرا برترین بانوی جهان، ص ۶۱

جایگاه عفاف در سیره حضرت زهرا (سلام الله علیها)

عفاف، حیا و پوشش از نامحرم یکی دیگر از مولفه های مهم هویت جنسیتی زنانه نزد حضرت زهرا (سلام الله علیها) است که می تواند به مثابه الگوی رفتاری زنان طرح و تبیین شود

بانوی فداکار اسلام و اسوه عفاف، حجاب، شهادت و شجاعت جلوه راستین از دین اسلام را به نمایش گذاشته به طوری که امروز بیش از هر زمان دیگر مجاهدت در سنگر عفاف، حجاب و توسل به مبانی دینی و ارزشی می توان دجامعه را از ناهنجاری ها نجات داده و به سمت یک سلامت واقعی حرکت دهد. ترویج حجاب و عفاف و صیانت از کرامت انسانی زنان از پیام های الگوی رفتاری حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) است که باید زنان مسلمان به ویژه زنان ایران به آن توجه داشته باشند و در جامعه امروز که تمام زنان هر کدام به نحوی در جامعه مشغول به کار و فعالیت هستند با حفظ ارزش ها به فعالیت های خود ادامه دهند تا حرمت و احترام زن در جامعه حفظ شود. حضرت زهرا (سلام الله علیها) با شاخصه هایی که داشته و همواره به عنوان یک نماد ارزشمند مورد توجه قرار گرفته امروز به یک بانوی بی نظیر و ممتاز در عرصه های ارزشی و اجتماعی تبدیل شده به طوری که روز به روز جایگاه و عظمت این بانوی بزرگ اسلام در حال اعتلا و ارتقا واقعی است.

این سخن معروف حضرت زهرا (سلام الله علیها) که ضامن پایداری جوامع و مایه استحکام خانواده هاست، همواره باید در معرض دید بانوان مسلمان به ویژه دختران جوان باشد که فرمود: «بهترین و نیکوترین عمل زنان آن است که بدون ضرورت مردان نامحرم را نبینند و مردان نامحرم نیز آنان را ننگرند.»⁹

امام علی (علیه السلام) می فرماید: «پاداش رزمنده شهید در راه خداوند، بالاتر از پاداش انسان پاک دامنی نیست که توان انجام گناه را دارد ولی خود را آلوده نمی سازد. انسان پاک دامن، نزدیک است که فرشته ای از فرشتگان الهی گردد».¹⁰

ابعاد عفاف

⁹ مجلسی، بحار الانوار، ج 104، ص 36
¹⁰ دشتی، نهج البلاغه، حکمت 474، ص 631

عفاف در معاشرت و راه رفتن نیز مورد سفارش اسلام در بخش عفاف رفتاری است. با توجه به آیات قرآن، بانوان عقیقه هنگام راه رفتن نباید پاهای خود را به زمین بزنند تا زینت های آن ها آشکار شود. رعایت عفت در زنان چنان دقیق است که از رساندن صدای خلخال پایشان به گوش مردان بیگانه نیز باید خودداری کنند:

«وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيَعْلَمَ مَا يَخْفِيْنَ مِنْ زِينَتِهِنَّ» هنگام راه رفتن پاهای خود را به زمین نزنند تا زینت های پنهانشان دانسته شود و صدای زیورآلات شان از قبیل خلخال و دست بند و گوشواره به صدا در نیاید.²

کردار و گفتار حضرت زهرا (سلام الله علیها) برای هر عصر و زمانی اسوه و الگو است؛ اما باید توجه داشت که کلام آن حضرت، اشاره به امری رجحانی دارد. از دیدگاه اسلامی، اصل فعالیت های اجتماعی برای زنان، بارعایت شرایط اخلاقی، نه تنها مذموم نیست، بلکه در برخی موقعیت ها ممدوح و مطلوب است؛ در عرصه هایی چون تجمع های سیاسی- اجتماعی، امر به معروف و نهی از منکر بانوان، تعلیم و تعلم بانوان، کسب تخصص های مورد نیاز زنان، مشاوره در امور بانوان، برنامه ریزی و اجرا و....

در اسلام آنچه در عرصه ی فعالیت های اجتماعی بانوان ممنوع شده، اصل حضور در اجتماع نیست؛ بلکه خودنمایی و بی مبالاتی در حفظ حجاب و عفاف است. خداوند متعال درباره ی هم صحبتی با مردان، خطاب به زنان می فرماید: فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ؛ پس به گونه ای هوس انگیز سخن مگویید که بیمار دلان در شما طمع کنند.⁴³ این آیه نمی فرماید با مردان یا در محل حضور ایشان هرگز صحبت نکنید؛ بلکه به این ارزش اخلاقی اشاره دارد که هنگام صحبت با نامحرم، عادی و ساده سخن بگویید و با نرمی و عشوه گری با آنان سخن مگویید تا مبدا آنان که مرضی در دل دارند، به طمع افتند.

همچنین با مخاطب قرار دادن زنان پیامبر، می فرماید: وَ قَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَةِ الْأُولَى؛ در خانه هایتان قرار و آرام گیرید و بی حاجت و ضرورت از منزل بیرون نروید و مانند دوره ی جاهلیت پیشین، خودآرایی مکنید.⁴⁴

براساس این آیه، خودآرایی و خودنمایی زنان - که ویژگی فطری و مشترک میان زنان است - در برابر نامحرم، عمل جاهلانه ای است که زنان عصر جاهلیت به آن گرفتار بودند و زنان مسلمان نباید زیر بار چنین ننگی بروند، بلکه باید این غریزه ی طبیعی را در پرتو ایمان و عفت، کنترل و تعدیل و در جهت مثبت آن در برابر شوهر

⁴³ سوره احزاب، آیه 32

⁴⁴ همان، آیه 33

به کار گیرند. آن چه از مفاد آیه در مورد جاهلیت نخستین آمده، نشان از آن دارد که جاهلیت دیگری همانند جاهلیت قبل از اسلام در پیش است که شاید بتوان آن را با عصر و زمان حاضر منطبق دانست.

نتیجه گیری

به طور یقین، با رعایت عفاف و حجاب، آثار و برکاتی از جمله بالا رفتن ارزش و احترام زن، آرامش روانی، پابندی به خانواده و استحکام اجتماع به بار می نشیند.

در این راستا، باید با نهادینه کردن فرهنگ حجاب و عفاف در جامعه، در جهت اعتلای آن تلاش نمود و کوشش کرد کسانی که از این امر غافل گشته اند، گم شده ی فطرت خویش را به دست آورند و جان خموش و شخصیت منکوب خویش را بیدار و زنده گردانند و هویت و اصل خویش را باز یابند.

در این مقاله با بررسی جایگاه عفاف در زندگی حضرت زهرا(سلام الله علیها) مثل عفاف در رفتار، در کردار، در پوشش متوجه شدیم که با رعایت عفت ما هم می توانیم همچون حضرت زهرا(سلام الله علیها) باعث استحکام خانواده شد و علاوه بر آن آرامش واقعی را پیدا کنیم.

اگر به زندگی حضرت زهرا(سلام الله علیها) نگاهی بندازیم می فهمیم که چگونه برای حفظ حجاب و عفت خود در مقابل نامحرمان حتی نابینایان جنگید و رفتار و گفتار و پوشش خود را تا لحظه ی آخر حتی هنگام تشییع جنازه که وصیت کرده بودند تابوت مرا طوری درست کنید که حجم بدنم مشخص نشود، حفظ کرد پس ما هم باید راه این بانوی فداکار را ادامه دهیم و به عنوان زنان مسلمان برای حفظ عفاف خود در مقابل نامحرمان بجنگیم تا به سعادت دنیوی و ابدی دست پیدا کنیم و در مقابل بانوی دو عالم شرمگین و شرمسار نباشیم.

منابع

*قرآن

*نهج البلاغه

- 1- اربلی، علی بن عیسی، کشف الغمه فی معرفه الائمه، ج 1، مکتب حیدریه، اول، 1379
- 2- آمدی، عبدالواحد بن محمد، د، غررالحکم و دررالکلم، ج 1، قم، دارالکتب اسلامی، دوم، 1410 ق
- 3- امامی، محمدجعفر، شان نزول آیات قرآن، قم، مدرسه الامام علی بن ابی طالب (ع)، دوم، 1389
- 4- الهلالی، سلیم بن قیس، سلیم بن قیس هلالی، ج 1، قم، هادی، اول، 1415 ق
- 5- حر عاملی، محمد بن حسن، ج 14، وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل بیت (ع) لاحیاء التراث، 1412 ق
- 6- دشتی، محمد، نهج البلاغه، انتشارات پیام عدالت، 1395
- 7- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران، 1230
- 8- راغب اصفهانی، حسین بن محمد د بن مفضل، ال مفردات فی غریب القرآن، ج 1، دفتر نشر کتاب، دوم، 1404 ق
- 9- سید جواد، احمد صدر و دیگران، دایره المعارف تشیع، ج 11، تهران، شهید سعید محبی، سوم، 1373
- 10- طباطبائی، سید محمد حسین، تفسیر المیزان، ج 16، قم، بنیاد علمی و فرهنگی علامه طباطبائی، هفتم، 1363
- 11- طبسی، محمد جواد، حیاة الصدیقه فاطمه (سلام الله علیها)، قم، مؤسسه بوستان کتاب، اول، 1423 ق
- 12- طبرسی، احمد بن علی، الإحتجاج علی أهل اللجاج، ج 1، مشهد، نشر المرتضی، اول، 1403 ق
- 13- فرهادیان، فاطمه، پیام زن، حجاب و عفاف در سیره حضرت زهرا (س)، آبان 1390
- 14- قرائتی، محسن، تفسیر نور، ج 11، تهران، مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن، یازدهم، 1389
- 15- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الانوار، دارالکتب اسلامی، 1386
- 16- _____ بحار الانوار، ج 101، بیروت، دار إحياء التراث العربی، دوم، 1403 ق

۱۷- محمدی شهر ری، محمد، حکمت نامه فاطمی، 1395

۱۸- _____، میزان الحکمه (با ترجمه فارسی)، قم، موسسه علمی فرهنگی دار الحدیث، ۱۳۸۹

۱۹- مطهری، مرتضی، تعلیم و تربیت، صدرا، مرکز نشر آثار استاد مطهری، 1375

۲۰- _____، مساله حجاب، صدرا، مرکز نشر آثار استاد مطهری، 1403

۲۱- مکارم شیرازی، ناصر، زهرا برترین بانوی جهان، قم، مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص)، 1401

۲۲- مرجع داندود و تحقیق و مقاله دانش آموزی و دانشجویی، مقاله عفاف از دیدگاه حضرت زهرا (س) دسته بندی معارف اسلامی و الیهایات

سایت

1-سایت نورمگز: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage>